

УДК 81'255.4

ВИРАЗНІ ЗАСОБИ ТА СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ СИНТАКСИСУ В ТЕКСТАХ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ

Лариса ЯРОВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто особливості стилю міжнародних документів, систематизовано й описано стилістичні прийоми, властиві таким текстам на синтаксичному рівні. В дослідженні визначаються основні типи синтаксичних структур, використовуваних у міжнародній документації, проаналізовані

найбільш характерні виразні засоби: повтори, перерахування, вставні речення, паралелізми та анафори.

Ключові слова: синтаксичні структури, речення, паралелізм, анафора.

Peculiar features of diplomatic style documents have been surveyed in the article, stylistic devices on the syntactical level in the texts under study have been singled out and described. The researcher has defined main types of syntactic structures of international documents as well as analyzed most peculiar expressive means: repetitions, enumerations, parenthetical constructions, parallelism cases and anaphors.

Key words: syntactic structures, sentences, parallelism, anaphora.

У сучасному діловому світі неможливо обійтися без знань англійської мови, яка являється мовою *lingua franca* у сфері міжнародних відносин. Як відомо, міжнародний договір є основним джерелом міжнародного права. Договір покликаний чітко і у визначеній формі відбивати угоду між суб'єктами міжнародного права про створення обов'язкових для них правил, тобто міжнародно-правових норм, що регламентують встановлення, зміну чи припинення їх взаємних прав і обов'язків. Отже, міжнародні документи є важливим атрибутом людської діяльності, особливості перекладу яких потребують ретельного дослідження з метою уникнення міжнародних непорозумінь, що можуть призвести до серйозних конфліктних ситуацій.

Дослідженням перекладу міжнародних договорів займалися багато вчених (В.Н. Комісаров, Г.Е. Мірам, Н.П. Федорова, А.І. Варшавська, М. Таборі, Е.Н. Муратов). Проте не дивлячись на це, нерозв'язаною залишається важлива проблема – проблема стилістики перекладу міжнародних документів. А проблема стилістики перекладу в свою чергу тісно пов'язана із проблемою еквівалентності та адекватності, що є визначальною у перекладі взагалі.

Як відомо, наша держава є активним учасником міжнародних організацій. Україна бере участь у всіх напрямках діяльності ООН, найважливішими з яких є підтримання міжнародного миру та безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини.

Офіційність юридичного документу забезпечується сталою сукупністю мовних засобів, що створюють ефект нейтральності, формальності, діловитості, а саме: нейтральна лексика, запозичені слова, спеціальна термінологія, вживання якої пов'язано з екстралінгвістичними властивостями даного дискурсу.

Як стверджує А. М. Мороховський, мовна експресія в усьому своєму різноманітті властива не лише звукам, словам і їх граматичним формам, але ще в більшій мірі синтаксичній організації мови [4].

Виразні засоби на синтаксичному рівні являють собою синтаксичні моделі речень, які несуть додаткову логічну або експресивну інформацію, яка сприяє підвищенню прагматичної ефективності висловлювання [4, с. 138]. А.М. Мороховський та В.А. Кухаренко виділяють три групи виразних засобів синтаксису у залежності від типу трансформації, яка відбулася з вихідною моделлю:

1) редукція вихідної моделі: еліпсис, замовчування, номінативні речення, безсполучниковий зв'язок;

2) експансія вихідної моделі: повтор, перерахування, тавтологія, полісиндетон, вставні речення;

3) зміна порядку компонентів вихідної моделі: інверсія, дистантність, обособлення.

У залежності від характеру відношень між синтаксичними структурами, способів транспозиції їх значення і характеру зв'язку між елементами даних структур А. М. Мороховський та В. А. Кухаренко виділяють також три групи стилістичних прийомів на рівні синтаксису:

1) взаємодія синтаксичних структур у контексті: паралелізм, хіазм, анафора, епіфора;

2) транспозиція значення синтаксичних структур у контексті: риторичне запитання;

3) транспозиція значення способів зв'язку: парцеляція, сурядний зв'язок замість підрядного та навпаки.

Для мови міжнародних документів є найбільш характерні елементи експансії вихідної моделі, зокрема такі, як повтор, перерахування та вставні речення. Що ж до стилістичних прийомів, то тут значущими для нашого аналізу будуть прийоми, що ґрунтуються на взаємодії синтаксичних структур в контексті, а саме паралелізм і анафора, оскільки саме вони чисельно переважають у мові ділової дипломатії.

Згідно з критеріями нашого дослідження, які були викладені вище, ми з'ясували, що нас будуть цікавити прийоми, які базуються на явищі взаємодії синтаксичних структур в контексті, оскільки саме вони зустрічаються в документах найчастіше. Тут ми говоримо про паралелізм і анафору.

Така композиційна організація тексту, як синтаксичний паралелізм, являє собою семантико-структурну єдність, що складається як мінімум з двох компонентів, які характеризуються синтаксичною тотожністю та логіко-сисловою спільністю. Синтаксичний паралелізм у

міжнародних документах здебільшого не поширений усередині абзацу. Цей стилістичний прийом у більшості випадків використовується для оформлення початку нового абзацу. Проте тут слід зазначити, що абзаци в міжнародних документах мають свої специфічні особливості, коли у межах одного речення може виділятися декілька окремих абзацив або підпунктів. Саме з цієї причини ми говоримо про використання паралелізму на початку нового абзацу. Наприклад:

«Preamble

The States Parties to the present Covenant,

Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations...

Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person, ... » [5].

У текстах корпусу нашого матеріалу спостереження можна чітко простежити, що синтаксичний паралелізм виконує функцію об'єднання семантично пов'язаних елементів у багаточленні синтаксичні єдності, передаючи таким чином загальну картину того, що відбувається. Паралельні конструкції використовуються на початку абзацив з метою виділити головну думку висловлювання, надати тексту вже з самого початку офіційного, урочисто-піднесеного тону, разом з тим переконуючи читача у абсолютній правильності, ґрунтовності основних позицій документа, навіть в певній мірі його канонічності.

Беручи до уваги такий стилістичний прийом, як анафора, варто наголосити на широкому його використанні в мові міжнародних документів, що дає підстави вважати анафору постійним прийомом композиції офіційних документів. Наприклад:

«Article 7.

All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law.

All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination» [5].

Анафори у міжнародних документах мають свої особливості, головна з яких виявляється в тому, що паралельними є не початки нових речень, а початки нових абзацив. Наше дослідження дає нам усі підстави стверджувати, що для ділової дипломатії характерне явище поєднання паралельних конструкцій з анафорою і поява, таким чином, паралельних анафор, коли паралельним є початковий елемент речення або абзацу. Досліджуючи складові елементи текстів, для яких є характерним таке явище, тобто преамбули, були виявлені певні закономірності, а саме те, що в преамбулах практично усіх досліджуваних документів функціонують паралельні граматичні конструкції з використанням початкового повторення абсолютно однакових за формою і змістом, або семантично тотожних дієприкметників. Найбільш поширеними є такі дієприкметники: *considering, recalling, bearing in mind, recognizing, noting, taking into account, bearing in mind* та ін. Ці паралельні граматичні конструкції одночасно виступають елементами ланцюгів перерахування, іншого, вже розглянутого нами, стилістичного прийому, що розділяє речі, якості та певні дії, які мають щось спільне між собою, та формує ланцюг граматично та логіко-семантично однорідних частин висловлювання.

Паралелізм конструкцій, посилений анафоричними повторами в ланцюгах перерахування створюють унікальну стилістично триєдину структуру здебільшого преамбули, а також окремих статей міжнародних документів, створюючи особливий ритм висловлювання, урочистість, точність, структурованість висловленого тексту. Оскільки це явище характерне для всіх конвенцій та декларацій, воно також зафіксовано нами в корпусі матеріалу спостереження.

Також у ході дослідження ми помітили, що переважним типом паралельних анафор у міжнародних документах є архітектонічна анафора. Вона зустрічається у контексті абзацу чи статті декларації конвенції, й зазвичай виражається реченням або його частиною. Наприклад: «Article 14. 1. *States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion.* 2. *States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child» [6].* Такі архітектонічні повтори виконують інтегруючу функцію, що полягає між встановленням зв'язку між окремими частинами і утворення логічної єдності.

При дослідженні стилістики офіційних документів на рівні синтаксису велике значення мають довжина та структура речень. Взагалі, довжина будь-якої мовної одиниці впливає на сприйняття інформації, оскільки людський мозок може сприймати та обробляти дані, тільки, якщо вони подаються певними порціями.

Варто зазначити, що у міжнародних документах відсутні раптові переходи від коротких речень до довгих, і навпаки. Це пояснюється тим, що подібні переходи створюють сильний ефект напруги, загостреності зображуваної ситуації, а це просто неприпустимо для дипломатії, оскільки за мету стоїть досягти ефекту абсолютної правильності, логічності, послідовності та врівноваженості. Проведене нами дослідження підтвердило, що найбільш часто у мові декларацій

і конвенцій трапляються довгі речення – в середньому 30 слів і більше. Також було встановлено, що не існує прямої залежності між довжиною і структурою речень: короткі речення можуть бути складні за структурою, а довгі, навпаки, мати лише одну предикативну групу. Наприклад, у статті 8 «International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights» ми бачимо одну предикативну групу «*The States Parties to the present Covenant undertake to ensure*». Всі підпункти, що і роблять речення таким довгим, є лише прямими однорідними додатками, яка одночасно створюють паралелізм.

Article 8

1. *The States Parties to the present Covenant undertake to ensure:*

(a) *The right of everyone to form trade unions and join the trade union of his choice, subject only to the rules of the organization concerned, for the promotion and protection of his economic and social interests. No restrictions may be placed on the exercise of this right other than those prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public order or for the protection of the rights and freedoms of others;*

(b) *The right of trade unions to establish national federations or confederations and the right of the latter to form or join international trade-union organizations ».*

Також, як відомо експресивність окремого речення і відповідно тексту в цілому залежить від розташування його частин. Для проведення нашого дослідження у цьому аспекті ми обрали класифікацію речень за розташуванням його частин В.А. Кухаренко. Вона виділяє «вільні» речення, які розпочинаються з головної частини, за якою слідують підрядна(і). Така структура речення є найменш емпатичною.

Другий тип речень за В.А. Кухаренко – «періодичні» речення. На відміну від «вільних», вони, навпаки, відкриваються підрядними частинами, дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами, а головне речення залишається в кінці [3, с. 48]. Такі структури виражають велику міру експресії. Як показало наше дослідження, такі речення також представлені у міжнародній документації (15% від загального числа складних речень). Наприклад, перше речення 2 пункту статті 2 «International Covenant on Civil and Political Rights» починається саме підрядною частиною:

«PART II

Article 2

2. *Where not already provided for by existing legislative or other measures, each State Party to the present Covenant undertakes to take the necessary steps, in accordance with its constitutional processes and with the provisions of the present Covenant, to adopt such legislative or other measures as may be necessary to give effect to the rights recognized in the present Covenant».*

Другий пункт статті 6 цієї ж конвенції також містить на початку підрядне обставинне речення:

«PART III

Article 6

In countries which have not abolished the death penalty, sentence of death may be imposed only for the most serious crimes in accordance with the law in force at the time of the commission of the crime and not contrary to the provisions of the present Covenant and to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide».

Як бачимо з наведених прикладів, в обох випадках підрядне речення містить елемент заперечення, відсутності чогось. На нашу думку винесення таких підрядних частин на перше місце у реченні робиться з метою наголосити на важливості саме цих слів, привернути до них увагу, накласти певні обмеження, підкреслити наявність певних умов в одній чи іншій ситуації («Якщо це вже не передбачено існуючими законодавчими чи іншими заходами...»; «В країнах, які не скасували смертної кари, ... »).

Третій тип речень – так звані «урівноважені» речення, тобто такі, які характеризуються однаковою структурою на своєму початку та вкінці [3, с. 48]. Структура таких речень робить особливий наголос на логічності та обґрунтованості, чіткій аргументації висловлювання, саме тому вони є чисельно представленими в нашому матеріалі (25% від загальної кількості складних речень). Яскравим прикладом речення з логічно викладеним обґрунтуванням є перше речення статті 17 «The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women»

«PART V

Article 17

1. *For the purpose of considering the progress made in the implementation of the present Convention, there shall be established a Committee on the Elimination of Discrimination against Women (hereinafter referred to as the Committee) consisting, at the time of entry into force of the Convention, of eighteen and, after ratification of or accession to the Convention by the thirty-fifth State Party, of twenty-three experts of high moral standing and competence in the field covered by the Convention».*

У вище наведеному прикладі перша частина уособлює підрядне обставинне речення мети, друга частина – головна, до складу якої входить також вставне речення (відокремлене за допомогою дужок), а третя – за синтаксичною структурою ідентична першій, підрядне обставинне речення часу.

Таким чином, можна зробити висновок, що для міжнародних документів характерні всі основні три типи розташування членів речення у пропорційному співвідношенні 60%-25%-15%, де переважають класичні «вільні» структури з головною частиною на першому місці речення, що пояснюється високим ступенем стереотипності, точності, логічності у поєднанні з мало експресивністю та беземоційністю, загальним об'єктивізмом викладу змісту конвенцій та декларацій.

Серед виразних засобів для мови міжнародних документів найбільш характерні елементи експансії вихідної моделі, зокрема такі, як повтор, перерахування та вставні речення, а серед стилістичних прийомів – такі, що ґрунтуються на взаємодії синтаксичних структур в контексті, а саме паралелізм і анафора. Часто ці стилістичні елементи перебувають у тісній взаємодії, накладаючись одне на одне й утворюючи нові сполучення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бибик С.П. Ділові документи та правові папери: листи, протоколи, заяви, договори, угоди / Світлана Павлівна Бибик, Галина Мирославівна Сюта. – Харків: Фоліо, 2010. – 493 с.
2. Бібіхін В.В. Теорія перекладу й лінгвістика / Володимир Веніамінович Бібіхін. – М.: Міжнародні відносини, 1997. – 168 с.
3. Кухаренко В.А. Практикум з стилістики англійської мови: [підручник англ. мовою] / Валерія Андріївна Кухаренко. – Вінниця: Нова Книга, 2000. – 160 с.
4. Стилистика английского языка: [учебник] / А.Н. Мороховский, О.И. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко – К.: Высшая школа, 1991. – 272 с.
5. Мирам Г.Э. Профессиональный перевод: [учеб. пособие] / Геннадий Эдуардович Мирам, Александр Моисеевич Гон. – К.: Эльга Ника-Центр, 2003. – 210 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. UN Convention on Human Rights <http://www.un.org/en/documents/udhr/>
7. UN International Covenant on Civil and Political Rights <http://www.hrweb.org/legal/cpr.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лариса Ярова – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач секції теорії та практики перекладу германських мов кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: контрастивна лексикологія, контрастивна стилістика, лінгвокультурологія.